

nga rawa a te iwi—he wariu no nga huruhuru hipi, no nga miti, no nga pata me era atu taonga hua.

Kaore he moni a o tatou tipuna a kaore ratou i pororaru no te mea he ruarua no a ratou hiahia; i rite tonu i te tangata ona hiahia ake. Ka hiakai ia ka karia he aruhe; ka hiahia kakahu ia ka whatua he kakahu—kaore hoki he toa aruhe he toa pueru o ona ra, a me he mea he toa aruhe he toa pueru ma te aha e tiki atu kahore ra hoki he moni o ona ra? Ki te hiahia e te tangata o nehera tetahi mea kaore nei i a ia ka inoia e ia, ka waihotia hei nama, mana e utu a te wa e whiwhi ai ia; ki te kore ranei e homaitia taua mea me he mea he tangata kaha ia, ka murua e ia, ka patua ranei tera kai a ia nei te mea e pirangi-tia ana e ia. Ko te ture tenei o te Ringa Kaha; ki te pakaha.

Might is right.

Ka mutu ano te painga o te moni hei huarahi mo te whaka-whitiwhiti, hei whakaahuatanga i te wariu o ia mea o ia mea. Kaore kau he painga o te moni ake heoi ano pea hei tau wati, hei tautau taringa. He maha nga ra i haere ai tetahi tangata i te koraha kua kore ana kai, na, kua whakatata ia ki te mate. Ka tata te ahihi ka tupono ia ki tetahi putea, kiki tonu ki te titiro atu, katahi a ka mahara kua ora ia, he kete hua rakau, tena, no tana wetekaunga i te here aue ana ia, mea ana, "Aue, aue, he koura noaiho!" He aha te painga o te moni ki te tangata hiakai i te mea kahore he kai? He aha te painga o te moni ki te tangata e huwiniwini ana i te maeke i te kahore he kakahu, he ahi ranei?

I te tau 1776 ka tuhituhia e Arama Mete (Adam Smith) tana pukapuka i huaina nei e ia ko *The Wealth of Nations*. Ko te Oranga o nga Iwi, I kauwhautia e Arama Mete ki te ao tana whakaakoranga na reira nei i toitu tonu ai tona ingoa, ara, Ka mutu ano te huarahi mai o te oranga taonga mo te iwi ko te mahi—Labour the only source of a nation's wealth. Ko te whai rawa ki a ia ko te nui o nga mea e ora ai te iwi, ara o te kai, o te kakahu, o te whare, chara i te nui o te hiriwa o te koura. Kaore i te whakahengia tenei whakaakoranga.

I aku korero i te Nama 61 i ki au ko te tino tangata ko te tangata mahi ara ahuwhenua, ko te tangata whakatupu hipi, kau, poaka, manu; ko te tangata e whakato ana ki te whenua kia puta mai he witi, he oti, he hua rakau me era atu rawa; ko te tangata kutete kau, kari kapia—ko te tangata e heke ana te kakawa i tona mata. Me te mea nei kei te rongu ake au ki etahi tangata e whakatanguru ana, "He aha te pai o te tangata whakatupu hipi, o te tangata kutete kau? Hei te tangata tu marae te korero, hei te waha korero, hei te reo reka ki te waiata. Hei a ia anake te painga o ana hipi o ana kau." Ko te tangata e korero penei ana he kuare. He tino tika te korero ko nga tangata mahi paamu—paamu hipi, kau, poaka, witi, me era atu mea—kei te whakawaha i te Tominiona. Ki te kore te mahi a enei tangata ka mate te iwi katoa, ka pekerapu te whenua. Me mahara tatou